

Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів до роботи з батьками гіперактивних дітей

О.Є. Гордійчук*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м.Чернівці, Україна

*Corresponding author. E-mail: gordiychukoksana@yandex.ru

Paper received 08.07.15; Accepted for publication 17.07.15.

Анотація. Автором статті теоретично обґрунтовано сутність та окреслено досвід професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до роботи з батьками гіперактивних дітей. Проаналізувавши наукові психолого-педагогічні підходи, автором розроблено рекомендації щодо педагогізації сучасних батьків, в яких росте гіперактивна дитина.

Ключові слова: професійна підготовка, професійно-педагогічна компетентність, гіперактивна дитина, особливості розвитку гіперактивних дітей

Вступ. Актуальність дослідження окресленої проблеми пояснюється тим, що нині особливої уваги потребують гіперактивні діти, оскільки число гіперактивних дітей з кожним роком збільшується. За даними різних авторів від 2 до 20 % учнів проявляються гіперактивні розлади, які характеризуються надмірною рухливістю. Гіперактивний Розлад з Дефіцитом Уваги – це поліморфний клінічний синдром, головними проявами якого є порушення здатності дитини контролювати та регулювати свою поведінку, що виявляється моторною гіперактивністю, порушенням уваги та імпульсивністю. Це нейроріхтатричний розлад – тобто його причиною є особливості будови та функціонування головного мозку, або органічне ураження центральної нервової системи, а не, згідно з поширеними міфами, погане виховання, алергічна дієта і т.п. У більшості випадків ГРДУ є розладом генетичної природи і пов'язаний зокрема з генами, що відповідають за регулювання обміну та активності двох нейротрансмітерів – дофаміну та норадреналіну. Про розлад говоримо тому, що такі риси, як гіперактивність, імпульсивність та порушення уваги виражені невідповідно до віку розвитку дитини і призводять до серйозних порушень функціонування дитини в основних сферах життя.

Педагоги-практики, як правило, кажуть: «Одна надмірно рухлива дитина – це проблема, дві – це біда», тому що на інших дітей часу вже не вистачає. Актуальною проблема є і тому, що гіперактивність є розладом що має безліч різноманітних аспектів: неврологічні, психіатричні, рухові, мовні, виховні, соціальні, психологічні і т.д. За цих обставин особливої актуальності набуває проблема належної професійної підготовки кадрів, які повинні забезпечити ефективний навчально-виховний процес гіперактивних дітей в середовищі однолітків з типовим розвитком. Отже, сучасний студент педагогічних ВНЗ повинен бути готовим до змін та нових суспільних відносин, відповідати вимогам часу та бути здатним до саморозвитку, що є можливим лише за умови їхнього постійного професійного та інноваційного саморозвитку.

Короткий огляд публікацій з теми. Аналіз наукової літератури виявив значний доробок вітчизняних учених, які досліджували: професійно-педагогічну підготовку (І. Богданова, Г. Васянович, О. Дубасенюк, Л. Хомич; окремі аспекти формування професійно-педагогічної компетентності та майстерності фахівців (Л. Зеленська, В. Микитюк). Проблема розвитку та виховання гіперактивних дітей почали займатися численна кількість вчених із різних країн, таких як: США,

Австрія, Канада, Росія, Україна, Нідерланди та ін.. Вчені різних країн слідували за дітьми, які вважалися гіперактивними. Серед них: П. Бейкер, І. Брязгунова, М.Заваденко, Є. Касатикова, Р. Кемпбелл, Ф. Платонова, та ін.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності, представленні досвіду професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до роботи з батьками гіперактивних дітей та розробці практичних рекомендацій сім'ям, в яких росте гіперактивна дитина.

Матеріали і методи. Проблема підготовки кваліфікованих робітників завжди знаходилась в полі зору як педагогічної теорії, так і практики освіти. Проте на сучасному етапі суспільного розвитку вона набула особливої значущості. Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури свідчить про необхідність дальшого дослідження можливостей професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до роботи з батьками загалом, а в з батьками, в яких виховується гіперактивна дитина, зокрема, а також пошуки шляхів удосконалення та впровадження інноваційних технологій у їх взаємодії.

Розміляємо, насамперед, сутність понятійно-термінологічних визначень окресленої проблеми. Так, у словнику В. Даля термін «підготовка» трактується як стан попереднього виконання чого-небудь, а «підготувати», за С. Ожеговим, означає навчити, дати необхідні знання для будь-чого.

Під професійно-педагогічною компетентністю В. Веденський, Т. Сорокіна, М. Швед розуміють інтегральну характеристику професійних і особистісних якостей педагога, що відображає рівень знань, вмінь, досвід, які необхідні для розв'язання професійних педагогічних задач відповідно до прийнятих у суспільстві норм і стандартів [6, с. 184].

На слушну думку Г. Васяновича, пріоритетним у підготовці вчителя має стати неперервність, формування й розвиток системи адекватних часових цінностей [2, с. 280].

Зокрема, в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича на факультеті педагогіки, психології та соціальної роботи вже кілька років поспіль студенти 4 курсу мають можливість відвідувати лекційно-семінарські заняття з нормативної навчальної дисципліни «Родинна педагогіка», складеної відповідно до освітньо-професійної програми підготовки «бакалавра» напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта». Мета навчальної дисципліни полягає в озброєнні студентів відповідними знаннями з питань родин-

них взаємин, досвіду сімейного виховання, у формуванні в майбутніх фахівців знань про психолого-педагогічні та соціальні умови створення сучасної сім'ї, та професійній підготовці майбутніх педагогів школи І ступеня до роботи з батьками, загалом, а з батьками гіперактивних учнів, зокрема.

Набути професійно-педагогічної компетентності щодо роботи з батьками гіперактивних дітей надає варіативна навчальна дисципліна «Робота практичного психолога з батьками учнів ЗНЗ», призначена для освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» напряму підготовки 7.010102 «Початкова освіта», спеціалізації «Практична психологія». Одна із тем 3.М.2. окреслює роботу шкільного практичного психолога з гіперактивними учнями та їх батьками. Майбутні фахівці мають змогу більш предметніше дізнатися про психолого-педагогічні особливості ГРДУ, як актуальну проблему сьогодення; набути вмінь здійснювати психологізацію батьків гіперактивних дітей. Найбільшу увагу ми приділяємо особливостям розвитку гіперактивних дітей молодшого шкільного віку та вмінню студента добирати ефективні методи і прийоми профілактичної роботи з гіперактивними учнями. Адже, у наданні допомоги гіперактивним дітям вирішальне значення має робота педагога з їх батьками. Саме педагогічним фахівцем необхідно роз'яснювати дорослим проблеми дитини, давати можливість зрозуміти, що її вчинки не є навмисними, намагатися показати, що без допомоги та підтримки дорослих така дитина не зможе впоратися з існуючими в неї труднощами. Безперечно, основна функція педагога – пояснити батькам, в котрих росте гіперактивна дитина, що їм необхідно дотримуватися особливої тактики виховних впливів. На думку С. Макаренка, першовихователі повинні пам'ятати, що поліпшення стану дитини «залежить не тільки від спеціально призначеного лікування, але значною мірою ще й від доброго, спокійного і послідовного відношення до неї. Часта зміна вказівок і коливання настрою батьків справляють ще більш негативний вплив на дитину з синдромом дефіциту уваги, ніж на здорових дітей» [5, с. 7]. Перш за все, батькам необхідно знати, що існуючі у дитини порушення поведінки з часом піддаються виправленню, але процес цей тривалий і вимагає від них великих зусиль і великого терпіння.

Пізніше вчитель має провести дуже тактовну бесіду із батьками дитини, з метою мотивування їх до подальшого діагностування та застосування заходів щодо корекції розладу. Це може бути нелегким завданням з огляду на стан батьків та ступінь їхньої довіри до вчителів, фахівців загалом. Тому вчитель має бути максимально тактовним і тут до справи можна долучити шкільного психолога та соціального педагога. Таким чином до роботи долучається мультидисциплінарна команда шкільних фахівців, яка буде супроводжувати дитину протягом всього її навчання. Батькам можна пояснити можливу проблему дуже коректно у позитивний спосіб, попросити їх заповнити опитувальник для батьків. Батьки не повинні відчувати засудження з боку вчителя. Якщо вони будуть відчувати доброзичливе ставлення, тоді легше провести діагностику та визначитися з подальшими діями з корекції поведінки та успішності учня [8, с.4].

За міркуваннями М. Меданос особлива педагогізація сучасних батьків, повинна бути спрямована на корек-

ційну роботу з сім'ями, в яких ростуть гіперактивні діти. Перш за все окреслену взаємодію педагогів з батьками варто спрямувати на вирішення таких завдань:

1. Стабілізувати умови перебування дитини в сім'ї, рівень взаємовідносин з батьками та іншими родичами.

Безперечно, для вирішення цієї непростой проблеми батькам буде краще звернутися за допомогою до фахівця, оскільки в родині з гіперактивною дитиною, як правило, виникає зайва напруга, а також, за словами М. Заваденко «утворюється замкнене коло, з якого з кожним роком все важче вибратися» [4, с. 35].

Крім того, поліпшення стану дитини з ГРДУ залежить не тільки від спеціально призначеного лікування, але значною мірою ще й від позитивного, врівноваженого і послідовного відношення родини до неї. Близьким родичам такої дитини необхідно усвідомити, що її вчинки не є навмисними, і в силу своїх особистісних особливостей така дитина не в змозі управляти виникаючими складними ситуаціями. Причому, добре розуміти, що відбувається з дитиною, повинні всі без винятку члени родини, щоб дотримуватися єдиної тактики, тобто принципу погодженості у вихованні.

2. Формувати у дитини з ГРДУ навички слухняності, акуратності, самоорганізації, здатність планувати і доводити до кінця розпочаті справи, розвивати почуття відповідальності за власні вчинки.

З метою поліпшення концентрації уваги при виконанні домашніх завдань, для дитини необхідно знайти в квартирі тихе місце з мінімальною кількістю відволікаючих і дратівливих подразників. До того ж, у процесі підготовки шкільних уроків одному з батьків варто періодично заглядати в кімнату, щоб переконатися в тому, що школяр продовжує працювати. Через кожні 15-20 хвилин можна порадити дитині встати з-за столу, порухатися близько 5 хв, а потім повернутися до виконання уроків.

За рекомендаціями психологів, кожного разу дитині слід давати не більше 1-2 інструкцій, які повинні носити конкретний характер.

Так, ефективний спосіб нагадування для дітей з порушенням уваги, пам'яті і труднощами самоорганізації – це розміщення спеціальних «листів-пам'яток». Для цього, педагог може порадити батькам вибрати для дитини дві найбільш важливі справи, які вона повинна виконати протягом дня. Надалі подібне нагадування про конкретні справи необхідно написати на аркушах. Листи-пам'ятки, як правило, вивішуються на спеціальній «дошці оголошень» в кімнаті дитини або, як варіант, на холодильнику. На аркушах-пам'ятках корисно дати інформацію не тільки в письмовій, а й образній формі, тобто можна зробити малюнки, відповідно змісту майбутньої справи (для прикладу, зображення тарілки свідчить про те, що дитину очікує миття посуду). Після виконання відповідного доручення ще краще, якщо дитина сама робитиме на аркуші спеціальну позначку, що свідчить про його здійснення.

Корисним також є спосіб виховання навичок самоорганізації – застосування кольорового маркування. Наприклад, якщо для занять з різних шкільних предметів завести зошити певних кольорів (зелені з природознавства, червоні з математики, сині з мови), то надалі гіперактивній дитині їх буде легше знаходити.

3. Вчити дитину з гіперактивністю повазі до прав оточуючих людей, правильному мовному спілкуван-

ню, контролю власних емоцій і вчинків, навичкам ефективною соціальною взаємодією з людьми.

Реалізація окресленого завдання передбачає дотримання батьками наступних вказівок:

- формулювання завдання повинно бути простим;
- постановка завдання перед дитиною повинна нести конкретний, зрозумілий і цілеспрямований характер;
- передбачення конкретного часу на його виконання;
- попередження дитини про застосування батьками прийомів заохочення або покарання;

Так, гіперактивній дитині неодмінно варто пояснити, що за гарну поведінку вона отримає заохочення, так би мовити нагороду, або навпаки, невиконання правил спричинить за собою санкцію (*тимчасове скасування привабливих для дитини занять: катання на велосипеді, перегляд телепередачі, улюбленої гри та ін.*)

Життєво необхідними для кожної дитини, а гіперактивної зокрема, слугують обговорення її поведінки й висловлювання батьками зауважень в спокійній і доброзичливій формі. А при необхідності змінити поведінку дитини, першовихователям необхідно обрати для подолання спочатку одну ваду і на конкретно визначений проміжок часу.

4. Розвивати дрібну моторику і загальну організацію рухів гіперактивної дитини.

Корисними, зокрема, є включення гіперактивних дітей до занять хореографією, танцями, тенісом, плаванням, карате (однак не боксом, оскільки подібний вид спорту – потенційно травматичний для голови, а безпосередній тілесний контакт призводить до надлишкового перебудження).

Так, надаючи індивідуальну консультацію, класовод може рекомендувати сім'ям ефективні *психолого-педагогічні поради* щодо виховного впливу батьків на дітей із синдромом дефіциту уваги:

- у взаємодії з дитиною дотримуйтеся «позитивної моделі», тобто хваліть її в кожному випадку, коли вона це заслужила, підкреслюйте її успіхи. Це допоможе вам укріпити впевненість дитини у власних силах;
- уникайте тривалого повторення слів «ні» і «не можна»;
- говоріть стримано, спокійно і ніжно;
- давайте дитині лише одне завдання на певний проміжок часу, щоб вона могла його вчасно і самостійно завершити;
- з метою підкріплення усних інструкцій використовуйте зорову стимуляцію;
- заохочуйте дитину до всіх видів діяльності, особливо до тих, котрі вимагають концентрації уваги (*наприклад, робота з кубиками, розфарбовування, читання*);

- самі намагайтеся дотримуватися чіткого розпорядку дня, зокрема, вчасного прийому їжі, виконання домашніх завдань і сну;
- уникайте, по-можливості, тривалого перебування зі своєю дитиною у великих магазинах, на ринку, в ресторанах, в місцях великого скупчення людей і т.п., оскільки такі місця створюють надмірно стимулюючий вплив на гіперактивну дитину;
- під час ігор обмежуйте дитину лише одним партнером, а неспокійних і галасливих приятелів намагайтеся уникати;
- оберігайте дитину від втоми, оскільки вона призводить до зниження самоконтролю та підвищення гіперактивності;
- надавайте дитині можливість витратити надлишкову енергію, рекомендуючи корисні вправи: щоденну фізичну активність на свіжому повітрі, тривалі прогулянки, біг, спортивні заняття та ін;
- завжди звертайте увагу на недоліки в поведінці, позаяк дітям з синдромом дефіциту уваги притаманна гіперактивність, яка неминуча, однак її можна утримуватися під розумним батьківським контролем [7, с. 7].

До того ж, у вихованні дитини з гіперактивністю батькам необхідно уникати крайнощів: прояви надмірної м'якості, з одного боку, і пред'явлення підвищених вимог, які він не в змозі виконати, в поєднанні з педантичністю, жорсткістю і покараннями – з іншого. Часта зміна вказівок і коливання настрою батьків надають на дитину з синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю набагато більш глибоке негативний вплив, ніж на його здорових однолітків. Для того щоб домогтися поліпшення концентрації уваги при виконанні домашніх завдань, для дитини необхідно знайти в квартирі тихе місце з мінімальною кількістю відволікаючих і дратівливих чинників. У процесі підготовки шкільних уроків один з батьків повинен заглядати в кімнату дитини, щоб переконатися в тому, що він продовжує працювати. Через кожні 15-20 хвилин дозволяйте дитині встати з-за столу, рухатися близько 5 хвилин, а потім повернутися до уроків [3, с. 6].

Висновки. Отже, обґрунтування сутності та особливостей розвитку гіперактивних дітей вказує на те, що сучасним батькам, безперечно, необхідна цілкова та допомога фахівців щодо розвитку, навчання і виховання власних дітей, зокрема, у сімейному середовищі. Вважаємо, запропоновані рекомендації слугуватимуть цінним підґрунтям щодо педагогізації сучасних батьків, в яких росте дитина із ГРДУ. У подальшому варто звернути увагу на проблему активізації розумової та пізнавальної діяльності гіперактивних молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Брязгунов І.П. Непосидюча дитина / І.П. Брязгунов, С.В. Касагікова. – К. : Видавництво Інститут психіатрії. – 2002. – 48 с.
- [2] Васянович Г.П. Вибрані твори: В 5-ти т. Т.5: Збірник наукових праць / Григорій Васянович. – Львів : Сполум, 2010. – 460 с.
- [3] Крукеницька О.Я. Характерологічний профіль матерів гіперактивних дітей / О.Я. Крукеницька // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 7. – С.5-7.
- [4] Макаренко С. Психолого-медико-педагогіческая помощь гиперактивным детям / С. Макаренко // Воспитание школьников. – 2007. – № 9. – С.4-7.
- [5] Пузиревич К. Гіперактивна дитина. Як подолати труднощі? / К. Пузиревич // Психолог. – 2010. – № 4. – С.34-38.
- [6] Швед М. Основи інклюзивної освіти: підручник / Марія Швед. – Львів: Український католицький університет, 2015. – 360 с.
- [7] Шейніна О. Our heartbreaking children / О. Шейніна // Відкритий урок. – 2008. – № 12. – С.7-8.
- [8] Ферт О. Гіперактивна дитина в школі. Стратегії корекції поведінки та академічної успішності. Методичні рекомендації / Ольга Ферт. – Львів. – 2012. – 28 с.

REFERENCES

- [1] Bryazhunov, I.P. Restless child / I.P. Bryazhunov, E.V. Kasatykova. – K., Publisher Institute of Psychiatry. – 2002. – 48 p.
- [2] Vasyanovych, H.P. Selected Works: In 5 vol. Vol. 5: Collection of scientific papers / Gregory Vasyanovych. – Lviv, Spolom, 2010. – 460 p.
- [3] Krukenytska, O.J. Characterological profile of mothers of hyperactive children / O.J. Krekenytska // Practical Psychology and Social Work. – 2007. – № 7. – P.5-7.
- [4] Makarenko, S. Psychological, medical and pedagogical help hyperactive children / S. Makarenko // Education for pupils. – 2007. – № 9. – P.4-7.
- [5] Puzyrevych, K. hyperactive child. How to overcome difficulties? / K. Puzyrevych // Psychologist. – 2010. – № 4. – P. 34-38.
- [6] Swede, M. Principles of Inclusive Education: the textbook / Maria Shved. – Lviv, Ukrainian Catholic University, 2015. – 360 p.
- [7] Scheinin, A. Our frenzied children / O.Sheynina // Open lesson. – 2008. – № 12. – P.7-8.
- [8] Ferth, A. Hyperactive child at school. Strategy correcting behavior and academic performance. Guidelines / Olga Ferth. – Lviv. – 2012. – 28 p.

Professional training of primary school teachers to work with the parents of hyperactive children**O.E. Gordiychuk**

Abstract. The author of the article theoretically the essence and outlines the experience of professional training of future elementary teachers to work with the parents of hyperactive children. Analyzing scientific psycho-pedagogical approaches, the author developed recommendations for pedagogisation modern parents, which grows hyperactive child.

Keywords: *professional training, professional and pedagogical competence, hyperactive child, especially the development of hyperactive children*